Danmark-Lothringen 1565—66 og Peder Oxes Hjemkomst.

AF

POUL COLDING

I sommeren 1564 havde Christine af Lothringen, personlig syg og modløs, i fortvivlelse over sine spanske venners kølighed, opgivet det forsøg, som hun gennem Peder Oxe havde gjort på at skabe en svensk-lothringsk-nordtysk alliance mod Danmark[1]. Dette hindrede dog ikke, at samtaler i Rostock mellem Peder Oxes medarbejdere, »prévôt« i den nederlandske by Deventer Johannes Vorthusen og den tyske lejetropfører Veit van Berge, og den svenske Kansler Nils Gyllenstierna kom til at danne optakten til de svensk-lothringske forhandlinger 1565—66[2].

Den 14. dec. 1564 modtog hertuginde Christine gennem et brev fra Erik XIV's betroede franske rådgiver, den huguenottiske adelsmand Charles de Mornay, den første indbydelse til forhandling med den svenske konge[3]. Allerede dagen efter sporer man virkningen deraf i den lothringske korrespondance med den østrigske »grand bailli« i Elsass friherre Nicolas v. Pollweiler, der det foregående år havde fungeret som mellemmand mellem

[1] Om Christine af Lothringens planer mod Danmark 1564 se min afhandling: De lothringske praktikker mod Danmark i syvårskrigens første år i Smaaskrifter tilegnede Aage Friis (1940), 63—81.

[2] Om disse forhandlinger nærmere i Ingvar Anderssons afhandling: Erik XIV och Lothringen i Scandia VI (1933), 43—53, 57 f.

[3] Erik XIV havde allerede 1562 med Mornay som mellemmand forsøgt en tilnærmelse til Lothringen (Ibidem, 26).

hertuginden og kardinal Granvella[1]. Efter flere måneders passivitet opfordrede Christine nu — gennem sin ledende råd baron de Silliers — Pollweiler til på hendes vegne at rejse til Spanien og tale hendes sag hos Filip II; thi Mornay, hed det i brevet, påstod at kende de bedst tænkelige midler til at bringe hertuginden i besiddelse af sin fædrenearv[2]. Omend noget tøvende påtog Pollweiler sig opgaven (6. febr. 1565)[3]. Også Granvella, der var underrettet om Danmarks stigende mangel på folk, proviant og penge og om uroen omkring den øverstkommanderende grev Günther v. Schwarzburgs afskedigelse, var blevet mere optimistisk, omend han betragtede både Erik XIV og Mornay med ikke ringe skepsis; men kardinalen, der i maj 1561 — under pres fra den nederlandske højadel — var blevet fjernet fra sin stilling som Filip II's almægtige rådgiver i Nederlandene og nu levede tilbagetrukket på sine godser ved Besançon, var nødt til at indtage en forsigtig, reserveret holdning. For ikke at udfordre sine nederlandske modstandere ønskede han officielt at stå uden for forhandlingerne; men uden hertugindens vidende orienterede han dog (i brev af 17. febr.) kong Filip i den nye situation, for at den lothringske sendelse ikke skulde træffe denne uforberedt, og anbefalede kongen at støtte hertuginden med pengehjælp; foruden med Sverige, skrev kardinalen, regnede hun med sine forbindelser i Tyskland, særlig med Ditmarskerne[4]. Fra lothringsk side foreslog man ved samme tid, at understøttelsen fik form af en erstatning for Filips beslaglæggelse af hertugindens slot Tortona ved Milano — man kunde tænke sig 2—300.000 dlr. Derved slap Filip for at gøre rede for pengenes anvendelse og undgik at irritere Nederlænderne, som ønskede at bevare streng neutralitet i den nordiske krig af hensyn til Østersøhandelen[5].

Meddelelsen om den danske sundspærring, der indtraf en uge

[1] Smaaskrifter tilegnede Aage Friis, 68—74, 76.

[2] Ibidem, 75 f.; Papiers d'état du cardinal de Granvelle, publ. par Weiss (ndfr. citeret som: Granvella), VIII, 550 ff.

[3] Granvella VIII, 571 f., 589, 603 f., 658 ff., 681 ff.

[4] Ibidem VIII, 559, 635; IX (1852), 4 f., 18 ff.

[5] Ibidem IX, 27 f.

senere, virkede yderligere som vand på hertugindens mølle. Christine besluttede da efter Granvellas råd at bruge Egmont[1], der lige var rejst til Spanien for at give Filip II meddelelse om et nederlandsk anliggende, til at ophidse såvel kong Filip som Nederlænderne mod Danmark, hvis handlemåde måtte være at opfatte som et traktatbrud[2]. Baron de Silliers, der stadig var hertugindens pennefører i korrespondancen med Pollweiler, så allerede i ånden et spansk-svensk-lothringsk forbund som frugten af Egmonts eventuelle forhandlinger med Filip II[3]. Granvella regnede med, at sundspærringen vilde fremkalde en mægtig harme i Nederlandene, der vilde blive lukket ude fra de store korntilførsler fra Østersølandene, det danske overgreb måtte derfor komme madames sag i højeste grad til gode[4]. Pollweiler havde trods megen snakken frem og tilbage ikke kunnet blive enig med hertuginden om, hvordan tingene bedst skulde gribes an. Med Egmonts inddragelse i forhandlingerne gled han da også i virkeligheden ud, selv om hans sendelse ikke formelt blev opgivet foreløbig[5].

Vi savner desværre ganske lothringsk materiale til belysning af Egmonts mission, og gennem Pollweilers brevvexling med Granvella kan vi kun danne os et løseligt indtryk af dens forløb, idet hertugindens forhold til Pollweiler naturligt nok blev mindre fortroligt, da baronen (vistnok i maj) definitivt opgav sin rejse til Spanien. Følgende lader sig dog fastslå: Vel var Hertugindens instruxer nået Egmont i rette tid, og Granvella gjorde — som allerede for år tilbage — i et brev Filip II opmærksom på den danske sundtoldpolitiks fordærvelighed for hans lande; men det maatte alligevel virke foruroligende, at man, skønt Egmont allerede var tilbage i Brüssel i april, endnu først på sommeren intet havde hørt om resultatet i Madrid;

[1] Egmont stod hertuginden ret nær. Jf. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske historie i slutningen af Christian III.s og begyndelsen af Frederik II.s tid (1939), 345, 434.

[2] I henhold til Speiertraktaten af 1544 § 1 havde hertuginden virkelig ret heri. Jf. L. Laursen: Danmark—Norges Traktater I (1907), 460 ff.

[3] Granvella IX, 41, 255.

[4] Ibidem IX, 64, 76, 119 f., 139, 175.

[5] Ibidem VIII, 682 f.; IX, 24—29, 37—41, 68.

den eneste — ganske vist symptomatisk tiltalende efterretning var længe, at Egmont henimod midten af maj havde talt truende ord til den danske udsending Jørgen Lykke, der da passerede byen på vej til Spanien. Omsider tabte hertuginden også tålmodigheden. Under religiøst foregivende — hun vilde efter sin lange sygdom kysse Christi kjortel i Trier og besøge »le Saint-Sacrement du miracle« i Brüssel — rejste hun i juni til Nederlandene. I Brüssel traf hun Egmont, der kun bragte et meget køligt svar fra kong Filip, mens Jørgen Lykke havde argumenteret så godt for sit lands politik, at han til hertugindens forargelse kunde hjemføre en kostbar guldkæde som sejrstrofæ[1].

Af væsentlig betydning for et lykkeligt udfald af hertuginde Christines planer var også den anden habsburgske magt Østrigs stilling. Af den evangelisksindede Maximilian II, der 1564 havde afløst Ferdinand I, kunde man i gunstigste tilfælde kun vente en fortsættelse af faderens neutralitets- og mæglingspolitik i det nordiske spørgsmål. Alligevel havde Christine i januar 1565 tænkt at lade Pollweiler rejse til Wien, før han tog til Madrid, men opgivet det, da Pollweiler frygtede, at kejseren — under indflydelse af »le conseil saxon«, fremfor alle af den danskfødte kurfyrstinde Anna — i så fald skulde slå ind på en mere aktiv danskvenlig politik[2]. I august måtte Christine også døje den tort, at kejseren udtrykkelig advarede hende mod at indlade sig med Svenskerne, og i november gik hendes værste anelser i opfyldelse, da kejseren — kraftigt bearbejdet af kurfyrst August — helt tog sine undersåtter Lübeckernes og dermed også deres

[1] Ibidem IX, 193, 222 f., 255, 273, 278, 331 f., 391 f., 498. — Pollweiler skrev 6. sept. til kardinalen, at hertuginden stærkt beklagede sig over, »que l'on a tant caressé en Espaigne le gentilhomme dannois, lequel est de retour bien contant et présenté d'une chaisne d'or de milz escuz, ce que ladicte dame [ɔ: Christine] treuve fort estrange.« — Gachard: Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays Bas I (1848), 354, 365 f.; Julia Cartwright: Christina of Denmark (1913), 481 f.

[2] Granvella VIII, 558 f., 634 f., 659, 668 f., 681; IX, 247. — Kejser Maximilian stod også på en personlig venskabelig fod med Frederik II. Jf. Colding: Studier etc., 58, 449 f., 455.

allierede Danmarks parti ved det berømte mandat, der forbød al handel fra det tyske rige på Sverige[1].

I øvrigt var hertuginde Christines tyske forbindelser væsentlig af militær betydning. Allerede i 1564 havde man i Lothringen tænkt sig Ditmarsken eller Lauenburg som udgangspunkt for et angreb på Danmark[2]. Tyske landsknægteførere skulde stille de fornødne tropper. I januar 1565 var Charles de Mornay i Ditmarsken, hvor man ligesom den foregående sommer brændte efter at slå løs[3]. Af et brev fra Pollweiler til Silliers fra februar ses det videre, at Lothringerne stadig regnede med muligheden af også at benytte Lauenburg som militær basis[4]. Men som i 1564 synes der ikke at have været tale om nogen diplomatisk aktivitet i Tyskland fra Lothringens side. Derimod vrimlede det fremdeles med gisninger og rygter. Det forlød således, at hertuginden måske kunde få støtte af landgrev Filip af Hessen, der synes at have spillet en mærkelig dobbeltrolle i denne tids politik. Trods hans datter Christines ægteskab med hertug Adolph af Gottorp — et parti, der fra først af skyldtes Frederik II's initiativ[5] — holdt han til Granvellas forbavselse fast ved et tidligere tilbud til hertuginden af Lothringen[6]. Overfor Danmark havde han — i samtaler med Johan Rantzau 1563 og Caspar Paslick 1564 — bedyret sin uskyldighed og endda

[1] Ingvar Andersson i Scandia VI, 55; W. E. Christiani: Geschichte der Herzogthümer Schleswig und Holstein unter dem oldenburgischen Hause, II (1784), 517 f.; RA. T. K. U. A., Sachsen, A I, 7, Breve fra kurf. Aug. t. Fr. II 1564—67, breve af $^{12}/_{7}$, $^{28}/_{7}$, $^{24}/_{10}$, $^{12}/_{11}$, $^{24}/_{11}$, $^{1}/_{12}$ 1565.

[2] Jf. Smaaskr. tilegn. Aage Friis, 69 f., 72 ff., 80.

[3] Granvella VIII, 660 f.

[4] Ibidem IX, 39.

[5] RA. T. K. I. A. — 1670, VI, Breve t. Fr. II fra hertug Adolph 1559—69, brev af $^{23}/_{11}$ 1564. Jf. T. K. U. A. — 1676, nr. 115, Koncepter til instruktioner, memorialer osv. 1540—1648. Instrux f. Casp. Paslick t. landgrev Filip af $^{13}/_{1}$ 1564; Hessen A II, nr. 17, Akter og dokumenter vedr. d. polit. forh. t. Hessen. 1528—64. Landgrev Filips svar på Casp. Paslicks »Nebenwerbung«, Kassel $^{19}/_{2}$ 1564.

[6] Granvella VIII, 348; IX, 11. Jf. Julia Cartwright; Opus cit., 480.

advaret Frederik II mod Christine og hendes hus[1]. Det er tænkeligt, at hertuginden også har forhandlet med Weimar-hertugernes onkel, hertugen af Kleve, som hun allerede 1564 havde regnet med som eventuel deltager i det planlagte forbund mod Danmark[2]; i hvert fald opholdt hun sig hos ham i otte dage på vej til Brüssel i sommeren 1565[3].

Christines modgang i forholdet til de habsburgske magter forklarer — som påpeget af Ingvar Andersson — i ikke ringe grad de svensk-lothringske forhandlingers forløb. Da det svenske gesandtskab, som skulde tilbyde hertuginden forbund og — hvis alliance ikke kunde opnås på anden måde — også bejle til hendes datter Renata på kong Eriks vegne, omsider den 23. sept. 1565 indfandt sig i Christines residens Blamont, mødte det en lignende reservation som Danskerne under ægteskabsforhandlingerne 1561—62. Med allehånde udflugter holdt hertuginden udsendingene hen måned efter måned; det meste af året 1566 gik med, uden at der blev opnået nævneværdige resultater[4].

En medvirkende årsag til den svenske fiasko var den ændring, der var indtrådt i Peder Oxes personlige forhold til Danmark. I hele sin udlændighedstid havde den danske adelsmand — alt efter omstændighederne — snart indtaget en truende, snart en forsonlig holdning overfor sit fædreland, som han syntes havde behandlet ham så ilde; men hans mål var altid det samme: at forberede sin tilbagekomst til Danmark med de midler, der til hver tid syntes ham mest tjenlige[5]. Efter sin deltagelse i hertuginden intriger i sommeren 1564 havde han den påfølgende vinter — åbenbart under indtryk af Danmarks økonomiske og militære vanskeligheder — fattet nyt håb om at få lov at

[1] RA. T. K. U. A. Hessen A II, anf. pk., Resolutio medgivet Casp. Paslick $^{19}/_{2}$ 1564.

[2] Småskrifter tilegn. Aage Friis, 72.

[3] Gachard: Opus cit., I, 365.

[4] Ingvar Andersson i Scandia VI, 50 ff., 54 f. Jf. Colding: Studier etc., 425 f., 430 ff.

[5] Jf. Colding: Studier etc., 349—54, 357 f., 361, 420, 428 f., 439 ff., 451 f. og min afhandling i Smaaskrifter tilegnede Aage Friis.

vende hjem. Anderledes kan man næppe fortolke det, når han i februar 1565 formåede den franske regering til at rette en ny indtrængende appel til Frederik II om at glemme det forbigangne og give ham hans godser tilbage; thi, hedder det i Carl IX's brev: »nous voyons et scauons sa volunté et affection continuer et saugmenter de jour en jour enuers vous, et son desir de vous rendre contant du treshumble seruice et naturel deuoir quil vous doyt«; i brevets slutning får man ligefrem en fornemmelse af, at Peder Oxe brændte efter at komme hjem og tage fat: han vilde så gerne »retourner en sa maison et en lieu ou il *vous* puisse fa*ire* autant de seruice que nous scauons q*uil* en a de volunté«[1].

Vi er ikke i stand til at følge Peder Oxes færd i den nærmest følgende tid. Men at han ikke turde regne med en alt for snarlig hjemvenden til Danmark fremgår af, at han i maj 1565 købte slottet Einville ved Lunéville af hertugen af Lothringen, rigtignok med tilbagekøbsret for denne[2]. I Danmark betragtede kongen og de ledende mænd ham også fremdeles som fjende, mens utilfredse elementer så hen til ham som en sikker forbundsfælle i tilfælde af oprørsforsøg. Den 4. juni skrev den tidligere borgmester i København Mikkel Zelle (ofte kaldet Skriver) fra Lübeck til Peder Oxe, at det nu var tid til at slå til; thi de udpinte borgere og bønder sad og ventede på en forløser »ligervis som de Israeliter udi Ægypten«. Den danske regering fik — vistnok gennem magistraten i Lübeck — fat i brevet og lod Mikkel Zelle henrette (25. juli)[3].

I juli 1565 blev der imidlertid i al stilhed fra dansk side udlagt en kontramine mod de svensk-lothringske forhandlinger. Mens Christine var i Nederlandene (juli-august), passerede også Jørgen Lykke landet på vej hjem fra Spanien. I nærheden af

[1] RA. T. K. U. A., Frankrig, A I, Brevvexling mellem fyrstehusene 1512—1610, breve fra Carl IX og Catharina af Medici til Fr. II af 27. febr. 1565. »Nous« er i det citerede brev overalt Carl IX og »vous« Frederik II.

[2] Archives de Meurthe—et—Moselle, Nancy, Registre B 670, Nr. 31, 32 Einville. Jf. Colding: Studier etc., 452. Jeg har ikke tidligere været opmærksom på bestemmelsen om tilbagekøbsretten.

[3] Peder Oxes privatarkiv, B 1; Dansk biogr. Lex., XIX (1905), 289 f.

Antwerpen havde han et næppe tilfældigt møde med Peder Oxe, som han bad undersøge, om han ikke kunde finde udvej for en forsoning mellem Frederik II og det lothringske hus. Peder Oxe var strax interesseret og lovede Jørgen Lykke besked om resultatet af sine anstrengelser[1]. Hertuginden viste sig heller ikke uimodtagelig for Peder Oxes forestillinger; thi fra Brüssel begav hun sig snart efter til Vollenhove ved Zwolle for at hilse på sin ven greven af Aremberg, statholderen i Overyssel, der ved tidligere udsoningsforsøg i forbindelse med Henrik Rantzau havde fungeret som mellemmand mellem hende og det danske kongehus[2], og o. 25. juli ser vi da greven — med pludselig genvakt interesse for danske forhold — skrive til sin gamle bekendt Henrik Rantzau for at spørge nyt — ikke uden at lade et ord falde om, hvem han havde på besøg. Aremberg synes imidlertid ikke dermed at have fortalt Henrik Rantzau nogen nyhed; thi i den skrivelse, hvori denne giver Frederik II meddelelse om grevens brev, hedder det, at hertuginden »endnu« opholder sig på Vollenhove, af hvad årsag ved kongen nok bedre end Henrik Rantzau[3]. Kongen svarede tilbage (5. sept.),

[1] Et fransk referat af denne forhandling er i meget medtaget tilstand bevaret i den del af Christine af Lothringens arkiv, der findes i Wien: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Lothringisches Hausarchiv, 1. Abt., D 1, Mariages, Tome 37: Akten über die Rechte der Christine von Danemark 1560– 70 (ndfr. citeret som Rechte der Christine von Dänemark), fol. 31. I dokumentet er der flere huller; men meningen er dog i hovedsagen klar. Det er udateret; men det siges, at mødet mellem Peder Oxe og Jørgen Lykke fandt sted, mens hertuginden befandt sig i Nederlandene (ɔ: juli—august); det passer godt med tidspunktet for Jørgen Lykkes hjemrejse; 7. juni meldes det, at han var kommet til Madrid (Granvella IX, 253), 9. juni udstedte Filip II et rekreditiv for ham (RA. T. K. U. A. Spanien, A II, Akt. o. dokum. vedr. d. polit. forh. t. Spanien 1557—1669), og 7. juli blev han modtaget af statholderinden i Brüssel (RA. T. K. U. A. Spanske Nederlande, A I, Brevvexl. mell. statholdere i Nederl. og danske konger og dronninger 1508—67, Margrethe af Parma t. Fr. II $^{7}/_{7}$ 1565). — Beretningen om mødet mellem Peder Oxe og Jørgen Lykke er flygtigt omtalt af Ingvar Andersson i Scandia VI, 56.

[2] Jf. Colding: Studier etc., 300, 353, 415.

[3] RA. T. K. I. A. Henrik Rantzaus relationer, II, 1565, brev af $^{16}/_{8}$ 1565; Fr. Krarup i Hist. Tidsskr. 4. R. II (1872), 928.

at han ikke havde noget imod, at Rantzau for egen regning gjorde Aremberg bekendt med det sidste smukke danske forligstilbud (af 1562), som ikke havde ført til noget resultat, fordi hertuginden end ikke havde værdiget det et svar, og han kunde da tilføje, at hvis hertuginden nu var stemt for alvorlige forhandlinger på rimelige vilkår, gik kongen gerne med dertil[1]. Henrik Rantzau skrev så til Aremberg, der (24. okt.) erklærede sig rede til at gå ind i sin gamle rolle som mellemmand, omend han ikke skjulte sin fortrydelse over, at hans tidligere virksomhed ikke havde vundet fortjent påskønnelse[2].

Der skulde snart efter blive spundet nye tråde mellem det danske kongehus og Christine af Lothringen. Engang i efteråret 1565 kom Silliers og en af hans underordnede, sekretær Melchior Henry, i forbindelse med den lauenburgske tjener Ernst Forstfelder, som de gjorde bekendt med de nyeste lothringske stemninger, for at han — dog uden officiel bemyndigelse — kunde lade sin viden gå videre til sin herre hertug Frants. Det gik da også efter ønske. Hertugen sendte Forstfelder til Dresden med ærinde til hans søster enkedronning Dorothea af Danmark, der just da — lige før jul — var på besøg hos sin datter og svigersøn, det sachsiske kurfyrstepar[3]. På given foranledning fortalte Forstfelder enkedronningen, at han kort før mikkelsdag var blevet sendt til Frankrig og på hjemvejen var passeret gennem Lothringen, hvor han forstod, at de svenske gesandter havde farlige planer for mod Danmark(!); han kunde derfor tænke sig, at den danske konge burde sætte sig i

[1] Univ. Bibl. Additamenta, nr. 138 a 4to, pg. 147 f. — Angående de mislykkede dansk-lothringske forhandlinger 1562 se Colding: Studier etc., 430—39, 442—45. — Fr. Krarups gengivelse af Frederik II's brev til Henrik Rantzau af 5. sept. (Hist. Tidsskr. 4. R. II, 928 f.) er ikke korrekt.

[2] Hist. Tidsskr. 4. R. II, 929. — Originalbrevet fra Aremberg til Henrik Rantzau af 24. okt. findes blandt Henrik Rantzaus relationer fra 1565.

[3] Fra anden side ved vi, at Dorothea var i Sachsen fra o. 13. nov. 1565 til lidt over nytar 1566. (RA. T. K. U. A. Sachsen, A I, 7, Breve fra kurf. Aug. t. Fr. II 1564—67, brev af $^{12}/_{11}$ 1565. Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresden (fremtidig citeret som S. H. S. A.), Loc. 8501, Breve fra Dorothea til August og Anna af Sachsen 1562—71, fol. 227—36).

forbindelse med det lothringske fyrstehus. Dertil bemærkede enkedronningen, at hun ikke kendte kongens hensigter, og at hun ikke på egen hånd kunde indlede forhandlinger, men hun havde allerede selv sendt Jørgen Lykke til Lothringen og opholdt sig nu i Sachsen for at afvente besked fra ham[1].

Ovenstående giver ikke noget sammenhængende billede af de dansk-lothringske forbindelser i den sidste halvdel af 1565; men man får dog kraftige antydninger. Der falder et skarpt lys over Christine af Lothringens dobbeltstrengede politik. I berettiget tvivl om den svenske alliances praktiske værdi søger hun — jævnsides med de svensk-lothringske forhandlinger — i stilhed ny føling med Danmark, som hun samtidig truer med udsigten til et svensk-lothringsk forbund. Fra dansk side synes Frederik II noget modstræbende at gå med til nye forhandlinger[2], mens hans moder enkedronningen — sikkert skjult for kongen — gjorde sig ihærdige anstrengelser for at afværge nye farer fra sin i forvejen hårdt trængte søn, skønt denne kun havde givet hende utak, da hun i slutningen af 1564 hemmeligt havde tilbudt Erik XIV sin mægling[3]. Man fristes naturligt til at tro, at det også var enkedronningen, der stod bag Jørgen Lykkes møde med Peder Oxe i juli, så meget mere som der ikke i Jørgen Lykkes instrux på sendelsen til Spanien og Nederlandene synes at have stået et ord om tilnærmelse til Lothringen[4].

[1] Fransk uddrag af Forstfelders brev til Silliers af $^{25}/_{1}$ 1566. Rechte der Christine von Dänemark, fol. 221. — Det kan nok undre, at enkedronningen således disponerede over en rigsråd; men man må vel gå ud fra, at kongen havde sendt Jørgen Lykke til udlandet i andet ærinde. Det kan bemærkes, at der i Kancelliets brevbøger ikke findes noget brev til ham i tiden 22. okt. 1565—19. febr. 1566.

[2] I Henrik Rantzaus koncept til brev til Aremberg af $^{18}/_{10}$ 1565 har kongen ladet indføre en lidet venlig tilføjelse. Den rettede koncept findes i Henrik Rantzaus relationer fra 1565.

[3] Aarsberetn. fra Geheimearch., I, (1852—55), 183 ff., 190, 192 f.

[4] Instruxen findes i en kasseret original, idet kongens egenhændige underskrift er overstreget og seglet afrevet (RA. T. K. U. A. Spanien, A II, Akt. o. dokum. vedr. d. polit. forh. t. Spanien 1557—1669) og en derfra afvigende koncept (T. K. U. A. — 1676, Konc. t. instruktioner, memorialer m. v. 1540—1648, pk. nr. 115).

Bag hertuginden øjner man Peder Oxe, der uden tvivl gik ud fra, at en udsoning mellem Danmark og Lothringen vilde bane vej for hans tilbagevenden til gård og gods og politisk magt i hans hjemland. Under forhandlingerne i 1561—62 havde det allerede været på tale, at han skulde medindbefattes i et eventuelt forlig[1]. Peder Oxe regnede rigtigt. Fjorten dage efter, at kongen havde givet Henrik Rantzau lov til at skrive til Aremberg, udgik der (20. sept. 1565) et lejdebrev til Peder Oxe, som kongen nu — under hensyn til, at han gennem kejseren, kongen af Frankrig og andre potentater samt gennem slægt og venner havde bedt om at måtte blive taget til nåde — vilde udsone sig med, hvis han kom hjem inden sex måneders frist[2]. Selvom tanken om et forlig med Lothringen i og for sig alene gjorde Peder Oxes hjemkaldelse naturlig, kan man trygt antage, at kongens handlemåde også var dikteret af øjeblikkets fortvivlede økonomiske og militære situation. Samme dag, som lejdet udgik, fik kongen bud om Svenskernes erobring af Varberg slot. Hvor hårdt det økonomiske pres har været, ser man af, at kongen den næste dag fra Helsingborg efter hinanden sendte hele to forslag om tilvejebringelse af midler til hærens lønning ned til rigsrådet i København. I det første bad han rådet om at bevilge en pengeskat af bønderne — i dalere eller sølv, så at det kunde »noget drage til sum«, og om at opfordre adelen til at indskrænke det alt for store antal af fritagne ugedagsmænd; samtidig henstillede han til rigsråd og adel — uden dermed at ville antaste deres skattefrihed — i betragtning af rigets nød at hjælpe kronen med proviant. I det andet fremsatte kongen en plan, hvorefter udgifterne til de dyre fremmede lejetropper for fremtiden i det væsentlige skulde fordeles på

[1] Colding: Studier etc., 417, 439.

[2] Ryge: Peder Oxe (1765), 199. — Troels-Lund mener uden grund, at dette lejde ikke er blevet udstedt (Troels-Lund: Peder Oxe (1906), 134). At det virkelig er blevet afsendt, fremgår allerede af, at der i margen ud for brevet i den nu tabte Inlendisch Registrant — ifølge Ryge (loc. cit.) — stod skrevet: »Diss geleidt ist noch einmal ausgangen, vnd das datum d. 24. januarii ao. 1566 zu Coppenhagen gesetzt worden.« Udhævelsen af mig.

rigets uprivilegerede stænder. Rigsrådet vilde imidlertid ikke tage stilling til forslagene, med mindre kongen selv kom til København; men kongen mente af militære grunde ikke at kunne forlade Skåne, og den 28. sept. bevilgede rådet da en skat af bønderne vest for Oresund i den nye, dårlige mønt, »klippinge«, idet det dog kom kongen i møde i spørgsmålet om ugedagsmændene; thi kun de, der havde været fri »fra arilds tid«, skulde slippe for skatten, der skulde være inde i løbet af fjorten dage![1] Kongens andet såre radikale forslag, der stred imod al tradition, har rådet åbenbart slet ikke villet diskutere.

Der gik imidlertid lang tid, før Peder Oxe lod høre fra sig. Ved nytårstid 1566 begyndte Frederik II at blive utålmodig og spurgte Henrik Rantzau, der havde expederet lejdet, hvordan det kunde hænge sammen. Rantzau udtalte frygt for, at lejdet ikke var kommet Peder Oxe i hænde, og anbefalede kongen at sende ham et nyt til Breitenburg, han skulde da anvende særlig omhu på viderebesørgelsen, men forinden vilde han dog forhøre sig, om Peder Oxe havde modtaget det første lejde[2]. Allerede dagen efter, at kongen havde fået Rantzaus brev, afgik der et nyt lejde enslydende med det første til Peder Oxe (24. jan.)[3]. At det første lejde imidlertid godt nok var nået ham, fremgår af et brev fra ham til hans ven den førnævnte lothringske sekretær Melchior Henry, dateret Schaumburg[4] 25. jan. 1566[5].

Når Peder Oxe endnu intet havde foretaget sig, skyldtes

[1] Kanc. Brevb. 1561—65, 662—66; RA. D. K. Regeringsrådernes korrespondance 1563—70, de i Kbh. forsamlede råder til kongen $^{22}/_{9}$ 1565. — Udtrykket »fra arilds tid«, der ikke var gængs i denne forbindelse, forekommer dog også i skattebrevet af 17. maj 1565. (Kanc Brevb. 1561—65, 606).

[2] RA. Henrik Rantzaus relationer III, 1566—67, relation af $^{14}/_{1}$ 1566, modtaget af Frederik II $^{23}/_{1}$.

[3] Ryge: Peder Oxe, 199 f.

[4] Peder Oxes lothringske forlening, som hertugen 1563 havde skænket ham afgiftsfrit pa livstid. Jf. Colding: Studier etc., 451.

[5] Brevet findes i egenhændig tysk original i Rechte der Christine von Dänemark, fol. 237—40 og i fransk uddrag ibidem, fol. 220. — Peder Oxe skriver et lidet korrekt og ofte vanskelig forstaeligt tysk.

det rimeligvis vanskeligheder med hertuginden. Rent bortset fra de betænkeligheder, hun kan have næret ved at lade en mand som Peder Oxe, der kendte alle hendes hemmeligheder, rejse hjem, ønskede hun nu som tidligere at iagttage den største reservation i forholdet til Danmark. Man fornemmer det allerede af et brev fra Aremberg til Henrik Rantzau af 20. dec. 1565. Greven havde da nogen tid været syg; men før sin sygdom havde han sonderet stemningen i Nancy, dog uden at få nogen rigtig besked; da det var Frederik II, der på uvenlig måde havde afbrudt de sidste forhandlinger med Christine i Frankfurt (1562)[1], vilde han mene, at det bedste vilde være, om kongen sendte nogle kloge og dygtige folk til Lothringen for pånyat forhandle om forsoning[2]. Ifølge Peder Oxes brev til Henry var der imidlertid kommet en ny føler fra Danmark. En af Peder Oxes venner havde skrevet, om Peder ikke — som af egen tilskyndelse — kunde spørge hertuginden, om en genoptagelse af de i 1562 afbrudte forhandlinger var ganske håbløs. Efter en rådslagning med Silliers og Peder Oxe havde hertuginden derefter bemyndiget sidstnævnte til at svare, at han havde godt håb; vennen skulde blot oppebie Peder Oxes ankomst, så skulde han få nærmere besked; det synes at være meningen, at han skulde mødes med Peder Oxe i Frankrig[3]. Samtidig blev det bestemt, at Peder Oxe skulde begive sig til Danmark med kong Frederiks lejde og pas fra hertuginde Christine og hendes

[1] Jf. Colding: Studier etc., 444 f.

[2] RA. Bilag til Henrik Rantzaus relation af $^{13}/_{2}$ 1566.

[3] Peder Oxes text er her særlig vanskelig at forstå. Angående bemyndigelsen skriver Peder Oxe til Henry: Ich solthe screyben alz voer mier selffuer daß ich hatte hoffung, daß dye sache kund voell soem gutten fordracth komeyn vye ich eym [= ihm] veytter voelt berictten veyn ich zoe eynen [= ihnen] kom wnd batt sie voelthen dar auff beruen nach Frankcherrig oder ander daa eyn brauchen bieß meiner ankompt.« — Den sidste sætning kunde tyde på, at Peder Oxes ven havde ærinde i Frankrig; man kommer derved uvilkårligt til at tænke på Jørgen Lykke, der jo i slutningen af 1565 var sendt til Lothringen. Af brevet til Henry fremgår det forøvrigt, at Peder Oxe ikke vilde tage den lige vej hjem, men først agtede sig til Antwerpen, hvor han lovede at tage sig af Henrys sager (d. e. vel pengeanliggender).

son hertugen. Peder Oxe var imidlertid ikke tilfreds med det pas, der blev sendt ham af Henry. Der burde, som det var skik og brug, stå, at han med hertugindens og hertugens vidende og vilje var taget til Danmark for at ordne sine egne sager med kongen, og at Deres Højheder bad alle og enhver at befordre hans rejse. Men nu havde hertuginden tilskrevet ham et brev, der ganske stred mod aftalerne, så han vidste hverken ud eller ind. Han måtte bestemt vide, om hans forhandlinger med kong Frederik skulde dreje sig om forlig og ægteskabelig forbindelse med huset Lothringen eller forlig alene. Han vilde ikke drive hertuginden videre, end hun selv ønskede; men når det ikke skulde blive ved den første aftale, havde det anstået ham bedre ikke at skrive til Danmark. Af brevet til Henry ser man desuden, at Peder Oxe ejendommeligt nok nu, da han skulde rejse hjem, var indviklet i en proces i Lothringen; han beder Henry undskylde ham overfor »le grand maistre de Meley«, at han ikke møder i retten, og han ønsker at vide, om en vis baron, der er ham meget skyldig, står på hans side; unægtelig træk, der kunde minde om omstændighederne omkring hans flugt fra Danmark 1558. Endelig bad han Henry varetage hans interesser i hans fraværelse[1].

Peder Oxe havde imidlertid en trumf i baghånden, som skulde synes egnet til at stemme hertuginden velvilligt overfor hans rejse til Danmark. I slutningen af det ovenfor gengivne brev bad han Henry meddele Hds. Højhed, at en af hans tjenere for fjorten dage siden var kommet tilbage fra Danmark med tidender af en så sensationel og farlig karakter, at han ikke turde betro dem til pennen; men hvis hertuginden vilde sende en betroet mand til Schaumburg, skulde denne få mundtlig besked. Først godt 14 dage senere — 10. febr. — indfandt sekretær Claude Guerin sig hos Peder Oxe, der viste ham et

[1] I originalbrevet gælder Peder Oxes undskyldning »deyn großen hoffmeyster« uden navns nævnelse; tilføjelsen »de Meley« findes i det franske uddrag af Peder Oxes brev (Rechte der Christine von Dänemark 1560—70, fol. 220). Meley er vel den lille by Melay i nærheden af Langres i det sydlige Lothringen.

brev, der var afsendt fra Lübeck c. 10. jan. og underskrevet og forseglet af hans broder, svoger og fem »fætre« (»cousins«). Af disse syv kan kun broderens og svogerens identitet fastslås, broderens med fuldstændig og svogerens med nogenlunde sikkerhed. Af Peder Oxes brødre levede dengang kun Albert Oxe til Nielstrup, af svogrene Frants Banner til Kokkedal og Erik Podebusk til Bistrup; af de to sidste er der uden tvivl tale om Frants Banner, der 1558 varmt havde taget sig af Peder Oxes sag[1], mens Erik Podebusk først 1562 var kommet ind i familien.

I brevet opfordrede slægten Peder Oxe til omgående at rejse hjem, thi hans sager stod godt, kongen var ham meget gunstigt stemt, og han risikerede ikke mere som forhen at blive narret; hvis han ikke havde modtaget det lejde, som kongen havde sendt ham over Frankrig, skulde de nok sørge for, at han fik et andet, sådan som han vilde have det! Hvad angik forholdene i Danmark, kunde de fortroligt meddele ham, at stænderne overvejede og allerede var stemt for at vælge den spanske konges søn eller hellere kejser Maximilians næstældste søn til Frederik II's efterfølger for det tilfælde, at kongen skulde dø uden arvinger; de vilde paa ingen måde have en ny konge af det holstenske hus! Brevskriverne, hævdede Peder Oxe, havde kun haft hans personlige fordel for øje, derimod ingen tanke for hertuginden af Lothringen; men han, der var hendes ydmyge tjener, måtte gøre Hds. Højhed bekendt med de omtalte planer, for at hun kunde handle derefter; thi holdt hun sig nu tilbage, mente Peder Oxe, vilde hun ikke mere kunne håbe på gennemførelse af sine prætentioner. At tænke på at tvinge kongen af Danmark ved våbenmagt var ganske håbløst; for det første kunde Svenskerne efter de kejserlige mandaters udstedelse ingen hjælp få fra Tyskland, for det andet var Frederik II nu — meget mod sin vilje — i den stilling, at han intet kunde foretage sig uden stændernes råd, vidende og samtykke, og for det tredie var der uhørt stærke rustninger i gang i Danmark og særlig i Lübeck. Endelig tilføjede Peder Oxe — næppe uden malice — kunde man nu se, hvor meget kejserens interesse for

[1] Jf. Colding: Studier etc., 28, 34 f.

madames sager var værd; dermed skulde dog ikke være sagt, at kejseren allerede arbejdede for habsburgsk tronfølge i Danmark; men stænderne dèr overvejede at gøre det! Peder Oxe bad hertuginden om ikke at tale for højt om, hvad han havde betroet hende, og om navnlig ikke at nævne ham som hjemmelsmand, idet det kunde bringe ham og hans slægtninge ubehageligheder, da han var velkendt af kejseren, der næppe vilde vise sig synderlig taknemmelig over hans åbenmundethed. Såsnart Peder Oxe var kommet til Danmark og havde talt med kongen, vilde han ved ilbud underrette madame om alt, hvad der var passeret, også om, hvilken stemning (»quelle deuotion«) der rådede i den danske adelsstand og andre kredse (underforstået vel: overfor det lothringske hus)[1].

Som man ser, var Peder Oxes budskab til hertuginden ikke til at misforstå: under de nu rådende forhold havde hun intet andet at gøre end at afbryde forhandlingerne med Erik XIV og slutte forlig med Frederik II og at lade ham få Renata til ægte! Unægtelig også for Peder Oxe den bekvemmeste løsning, nu da han skulde til at afvikle sin lothringske virksomhed. I samtalen med Guerin erklærede han sig da nu også uden smålighed villig til at nøjes med den vage instrux, hertuginden havde sendt ham, skønt hun egentlig havde lovet ham noget helt andet. I sit svar af 15. febr.[2] gjorde hertuginde Christine gældende, at hun dog ikke kunde medgive ham nogen bestemtere udformet instrux, når hun ikke nærmere kendte forholdene og stemningen i Danmark, og det så meget mindre, som Frederik II, efter hvad Peder Oxe selv skrev, var så reduceret, at han intet kunde foretage sig på egen hånd. Derfor måtte hun overlade alt til Peder Oxes bedste skøn, idet hun stolede på den hengivenhed, han altid havde vist hendes sag. Før man indlod sig på nærmere forhandlinger, måtte man kende stændernes holdning. Peder Oxe skulde vel med andre ord blot sondere stemningen i Danmark overfor et eventuelt lothringsk ægteskab. Hertug-

[1] Guerins rapport af 10. febr. 1566. Rechte der Christine von Dänemark, fol. 33 f.

[2] Ibidem, fol. 223 f.

inden håbede, at der kunde komme forlig i hans lothringske retssag; skulde det ikke lykkes, vilde hun drage omsorg for, at hendes søn hertugen beordrede »le grandmaistre de Meley« til at foretage en tilbørlig undersøgelse, hvoraf der skulde blive tilstillet Peder Oxe en autentisk kopi. Han skulde ikke bekymre sig mere om sagen; thi hans vel lå hende stærkt på sinde. Derimod nærede hun — trods det kongelige lejde — frygt for, at man i Danmark havde stillet en fælde for ham; hun havde fra pålideligt hold grund til at tro det.

I slutningen af februar kom Peder Oxe til Deventer, hvorfra han 12. marts sendte en beretning til Lothringen[1]: Hans dreng havde bragt ham et nyt lejde fra kongen (vel brevet af 24. jan.) og breve fra alle hans venner, der rådede ham til hurtigst muligt at komme hjem, thi han kunde trygt stole på kongen; hans broder og nogle andre vilde møde ham i Hamburg. Nu ventede han kun på, at hans tjener Hans Mikkel skulde komme tilbage fra Antwerpen (hvor Peder Oxe havde store penge-interesser, jf. ndfr.); når det skete, vilde han rejse til Danmark, hvorfra han havde efterretninger, der måtte synes fortrinligt egnede til at bestyrke hertuginden i den af ham ønskede kurs: de Danske rustede på kraft og ventede en ny sejr over Svenskerne inden påske, mens det pesthærgede Sverige bad om fredsforhandlinger. Peder Oxe regnede med at være i København 31. marts og vilde så i løbet af tre dage sende ilbud til hertuginden. Man kunde skrive til ham gennem en borger i Deventer Johan Valbech.

Da man i Danmark fik at vide, at Peder Oxe kunde ventes hjem, gav kongen Henrik Rantzau ordre til at standse korrespondancen med Aremberg, der jo nu måtte være overflødig[2]. Hvornår Peder Oxe kom til landet, ved vi ikke bestemt; men

[1] Originalbrev fra Peder Oxe til Melchior Henry (Rechte der Christine von Dänemark, fol. 232—236). Brevet foreligger også i fransk uddrag (Ibidem, fol. 35 f.). 2. april sendte Henry det videre til baron de Silliers (Ibidem fol. 219).

[2] RA. T. K. I. A. Inl. Reg. Skrivelse af $^{12}/_{3}$ 1566; Hist. Tidsskr. 4. R. II, 929.

24. april fandt hans udsoning med kong Frederik sted. Kongen lod sin unåde fare og gav Peder Oxe alle hans godser tilbage, og Peder Oxe udstedte på sin side en erklæring, medbeseglet af Frants Banner og Albert Oxe, om, at han vilde drage til Lothringen og der forhandle sin sag og vende tilbage til Danmark førstkommende mortensdag, »saa frampt dødt, fengsell, eller sygdom mig thet icke betager«, og derefter »bygge och boe her vdi riiget, och verre Kongl. Maytt. hulld och tro, och thiene Kongl. Maytt. och mitt fæderne=riige, som enn erlig riddersmandsmand bør att giørre sin Herre och Konningh och fæderne=riige«[1]. Kongen beklagede det tidligere dårlige forhold mellem ham og Peder Oxe; han havde gerne set, at Peder Oxe var vendt tilbage for fire år siden[2]. Han bad ham strax indtage sin gamle stilling; han ønskede, at han skulde være den, der stod tronen nærmest, noget, Peder Oxe dog ikke kunde gå ind på uden først at tale med hertuginden af Lothringen[3]. Derefter begav Peder Oxe sig til sit kære Gisselfeld, som han forståeligt nok havde lidt svært ved at løsrive sig fra. Han kunde, som det antydes i hans forpligtelse til kongen, ikke vide, om han vilde slippe godt fra den rejse til Lothringen, thi det budskab, han skulde bringe fra Danmark, gav ingenlunde hertuginden fyldestgørende oprejsning for tidligere lidt forsmædelse, men måtte tværtimod rippe op i gamle sår. Først 6. maj gav han fra Gisselfeld hertuginden meddelelse om sit private forlig med Frederik II, samtidig med at han bad undskylde, at det trak ud med hans tilbagekomst; det var ham meget magtpåliggende, skrev han, først at få foretaget en deling af nogle arvegodser med sin broder og sine svogre. Foreløbig vilde han sende en tjener til Lothringen med yderligere oplysninger. Når tjeneren

[1] Ryge: Peder Oxe, 202 ff.

[2] Under de dansk-lothringske forhandlinger 1561—62 havde det været på tale, at Peder Oxe skulde have været medoptaget i et eventuelt forlig (Colding: Studier etc., 417, 439).

[3] Manuskriptsamlingen i Bibliothèque Nationale, Paris, Collection de Lorraine, nr. 408, fol. 57 f. Fransk gengivelse af Peder Oxes tjeners beretning til Christine af Lothringen, delvis nedskrevet efter Peder Oxes diktat. Uden dato.

kom tilbage, skulde han selv rejse derned[1]. Tjeneren skulde give hertuginden supplerende meddelelser om Peder Oxes udsoning med kongen og desuden bringe militære nyheder — næsten alle i dansk favør — uden tvivl i den hensigt, at Christine skulde forstå, at det under alle omstændigheder vilde være uklogt af Lothringen at drive danskfjendtlig politik.

Fra de samme dage har vi et interessant brev fra enkedronning Dorothea til datteren kurfyrstinde Anna af Sachsen. Annas bud — Johan von der Wische — havde fortalt enkedronningen, at Peder Oxe havde forladt Lothringen i unåde, fordi han skulde have dræbt en fornem mand og også på anden måde skulde være begyndt på »vil widerwertig regiren« (her er åbenbart tale om en genklang af den førnævnte proces). Enkedronningen kunde godt tænke sig, at der var noget om dette rygte, thi hun havde svært ved at forestille sig, hvorfor Peder Oxe ellers skulde indlade sig på et så farefuldt foretagende under Danmarks daværende ulykkelige forhold. Nu var Peder Oxe i København; men enkedronningen havde sine tvivl om holdbarheden af kongens nye venskab: Wie sie [ɔ: kongen og Peder Oxe] sich vnter einander vertragen konnen, wirt die zeit gebenn. Ohne zweiffel wirt er [ɔ: Peder Oxe] wollen eine newe regierung anheben vnd von grossen dingen rohmen.« Som sædvanlig havde enkedronningen imidlertid religionens trøst parat: »Ob gleich der gotloß [ɔ: Peder Oxe] ein wenig bluet [ɔ: blühet], in gewalt vnd ehren sitzet, gehet er doch letzlich vnder vnd wirt welck, wie graß, das da frue bluet vnd balde verdorret.«[2]

Først 3. juni sendte Frederik II Peder Oxe tilbage til Lothringen med kreditiv til hertuginden[3]. Samme dag fik Peder Oxe et kreditiv til enkedronning Dorothea, som han — antagelig på Koldinghus, på vej til Lothringen — skulde give en mundtlig besked fra kongen, hvad der vel sagtens vil sige, at

[1] Ibidem, fol. 59, originalbrev fra Peder Oxe til Christine af Lothringen.

[2] S. H. S. A., Loc. 8501, Breve fra enkedronning Dorothea til kurfyrst August og kurfyrstinde Anna 1562—71, Dorothea til Anna, Kolding $^{9}/_{5}$ 1566.

[3] Rechte der Christine von Dänemark, fol. 29.

enkedronningen skulde orienteres i det lothringske spørgsmål[1]. Peder Oxes instrux var mundtlig; men af en beretning, som Claude Guerin har nedskrevet om hertugindens forhandlinger med Peder Oxe efter dennes tilbagekomst til Lothringen, får man ganske god besked[2]. Under sit ophold i Danmark, sagde Peder Oxe, havde han »comme de soy mesme« berørt grev Günther v. Schwarzburgs grove og truende afbrydelse af forhandlingerne 1562. Kongen gav ham da en kopi af grev Günthers instrux for at vise, at greven havde overskredet sin fuldmagt. Det havde til det sidste været kongens ønske at komme til forståelse med hertuginden, han havde blot opgivet ægteskabsplanerne. En sådan forståelse ønskede kongen fremdeles, og han vilde gerne sende gesandter ud til forhandling med hertugindens betroede mænd derom. Med andre ord: kongen vilde nok forsone sig med Christine, men han vilde ikke ægte hendes datter. Hertuginden måtte tilmed døje den tort i den kopi, der blev hende tilstillet af grev Günthers instrux[3], at møde den i 1562 hævdede danske påstand, at det var hende, der i sin tid havde tilbudt Frederik II sin datter[4], en opfattelse, hun da også på det bestemteste måtte protestere imod. Kong Frederiks nyeste forslag kunde Christine først tage stilling til, når hun havde hørt sin fætter kejser Maximilians mening derom; hun havde derfor sendt Silliers til kejseren. Når han kom tilbage, skulde Peder Oxe få besked, så han atter kunde underrette kong Frederik.

Christines sendelse til kejseren, der aldrig havde vist hende synderlig sympati, kan kun opfattes som et forsøg på forhaling. Hun kan ikke have følt sig videre tiltalt af Frederik II's sidste tilnærmelsesforsøg og har næppe heller fuldtud troet på Peder Oxes nye optimisme på Danmarks vegne; derfor har hun sik-

[1] RA. T. K. I. A. Inl. Reg. 1566—67, fol. 106.

[2] Rechte der Christine von Dänemark, fol. 22, udat. rapport af Claude Guerin.

[3] Denne kopi findes tilligemed en fransk oversættelse i Rechte der Christine von Dänemark, fol. 26 f., 154 ff.

[4] Striden om, hvem der havde taget initiativet i ægteskabsforhandlingerne, er behandlet i Colding: Studier etc., 436 ff.

kert ikke ønsket at tage parti i den nordiske strid, førend krigens udfald tegnede sig med større tydelighed. For Peder Oxe må Frederik II's utilbøjelighed for det lothringske ægteskab, der på så smuk en måde kunde have formidlet hans overgang til den danske lejr, have været en alvorlig skuffelse. Han har vel endda, som før sagt, betragtet sin stilling som farlig. Hertuginden vanlige sendrægtighed er nok derfor kommet ham tilpas. Først 5. sept. overrakte han hende grev Günthers instrux[1], og før kan hans forhandlinger med hende ikke have fundet sted. Det er meget troligt, at han har bestyrket hertuginden i tanken om Silliers' sendelse; thi derved vilde han selv få mulighed for at slippe bort, mens forhandlingerne endnu var svævende. Han kunde jo nemlig ikke afvente Silliers' tilbagekomst, da han havde lovet Frederik II at være hjemme senest mortensdag. Ikke længe efter er han i hvert fald atter i Danmark, for 4. dec. blev han forlenet med Vordingborg[2]. Han er da formodentlig rejst hjem med en forsikring om, at han nok skulde komme tilbage og fortsætte forhandlingerne.

Der er under alle omstændigheder intet spor af, at Peder Oxe har afviklet sit forhold til det lothringske fyrstehus. En eventuel afvikling har i det mindste ikke omfattet de af ham drevne godser Schaumburg, som han havde fået som livsvarig, afgiftsfri forlening 1563, og Einville, som han som nævnt havde købt 1565 med tilbagekøbsret for hertugen[3]. Allerede denne kendsgerning tyder bestemt på, at det ikke kom til noget brud mellem Peder Oxe og hertuginde Christine og hendes søn; det fremgår også af Peder Oxes senere brevvexling med to af hertugens mænd, greven af Salm[4] og Melchior Henry angående de to lothringske godser, som han fra slutningen af 1569 ønskede,

[1] Datoen fremgår af randbemærkning på den franske oversættelse af instruxen.

[2] Kanc. Brevb. 1566—70, 109.

[3] Se herom ovfr. s. 643 og Colding: Studier etc., 451 f.

[4] Greven af Salm er sandsynligvis den samme greve af S., »maréchal de Lorraine«, som 1563 i forening med Melchior Henry optrådte som vidne i det brev, hvorved hertug Carl gav Peder Oxe Schaumburg som livsvarig, afgiftsfri forlening. (Archives de Meurthe-et-Moselle, Nancy, Registre B 34,

at hertugen skulde tage tilbage, uden tvivl fordi det — som det ses — var vanskeligt for ham at få indkomsterne fra disse fjerne besiddelser hjem til Danmark. I det ældste af de bevarede breve (fra Peder Oxe til greven af Salm 12. febr. 1570) har Peder Oxe af grevens skrivelse erfaret, at hertugen gav sit minde til, at Peder Oxe pany afstod begge husene til ham; pengene, som Einville stod i pant for, kunde han få førstkommende sommer. Derudover havde Peder Oxe krav på det sidste års rente og erstatning for de penge, han havde anvendt på bygningerne; men da han »med skyldigste taknemmelighed« erindrer »den overflødige naade og fyrstelige mildhed, som jeg [ɔ: Peder Oxe] i min viderværdige tilstand har af fyrsten erfaret,« vil han ikke »staae paa den yderste skilling«. Det passede imidlertid ikke hertugen at udbetale pengene foreløbig, og Peder Oxe tilbød da i brev til Melchior Henry af 21. sept. 1570 at vente i tre år endnu. Det kan nok undre, at der er tale om pant i Einville; men udtrykket må uden tvivl sættes i forbindelse med tilbagekøbsretten, der gjorde købet til en art pantsættelse. Tilbagekøbet af Einville (»le reachapt«) fandt virkelig sted 1573. Udsættelsen blev ingenlunde smertefri for Peder Oxe; han havde det største besvær med at få renterne af godserne ind. De bevarede akter viser intet om nogen afhændelse af Schaumburg, som hertug Carl jo også vilde få ganske gratis tilbage ved Peder Oxes død[1].

Et langt alvorligere slag for Peder Oxe var tabet af den for sin tid mægtige kapital, i alt 92.406 tyske dalere, som han og broderen Eskil Oxe, den 1563 afdøde rentemester, havde sat på rente i Antwerpen, »bey burgermeister, schefen, thesaurirn, rathmännen, portonirn, vnd gemeinen eingesessenen«, på en tid, da denne by var verdens mest blomstrende handelscentrum. Pengene forfaldt til udbetaling i slutningen af 1560erne, da forholdene i Nederlandene var blevet urolige, og det lykkedes

Registre de Quiriace Fournier des Lettres Patentés des Années 1562 et 1563, fol. 190).

[1] Ryge: Peder Oxe, 314—18; RA. T. K. U. A. Lothringen. A II, Akter o. dokum. vedr. d. polit. forh. t. Lothringen 1547—1736, Melchior Henry t. Peder Oxe $^{2}/_{8}$ 1570, Gorge v. Sehested t. Peder Oxe $^{12}/_{8}$ 1570; Archives de Meurthe-et-Moselle. Registre B 670, nr. 31, 32, Einville.

hverken Peder Oxe eller senere hans arvinger at redde en eneste skilling[1]. Men summerne giver en levende forestilling om, i hvor høj grad Peder Oxe også i sine udlændighedsår forstod at få penge til at yngle mellem sine hænder.

Da Peder Oxe havde forladt Lothringen, mistede hertuginde Christines praktikker mod de nordiske lande det meste af deres kraft, selvom hertuginden i begyndelsen af 1570erne var indblandet i en svensk sammensværgelse, der — med Charles de Mornay som hovedmand — havde til mål at styrte Johan III til fordel for hertug Carl af Södermanland og at befri den fangne kong Erik XIV[2]. Endnu 1576 kunde en fransk diplomat Lansac, der vilde hævne sig på den danske konge, fordi denne havde ladet hans folk, der havde drevet sørøveri på Østersøen, henrette, finde på at henvende sig til hertugen af Lothringen med en plan til overrumpling af Danmark af lignende karakter som Veit vom Berges i 1564. Som Veit vom Berge regnede han også med Ditmarskerne som sikre forbundsfæller[3]. Der er imidlertid ingen tegn til, at han vandt gehør. Formelt opgav hertuginden af Lothringen aldrig sine krav. Endnu 1588 — to år før sin død — skrev hun sig: »Chrestienne par la grace de dieu royne de Dennemarck, Suede, Noruegue, des Gothz, Vandales, Sclauons, duchesse de Slesuick, Holstein, Stormarn, Dietmarche, Lorraine, Bar, Milan, comtesse d'Oldenbourg, Delmenhorst, Blamont, dame de Denemire!«[4]

[1] Ryge: Peder Oxe, 318—24. — Til sammenligning kan tjene, at den danske stats samlede indtægt på det sidste af Jochim Becks bevarede regnskaber før syvaarskrigen var 249.920 dlr. (Joh. Grundtvig: Frederik den Andens Statshusholdning (1876), Bilag, V).

[2] Sveriges historia intill tjugonde seklet IV, (1904), 130 f.; Ingvar Andersson i Scandia VI, 62.

[3] Rechte der Christine von Dänemark, fol. 129—33; Kanc. Brevb. 1571—75, 306 f. — Lansac er muligvis den samme L., som deltog i fredsforhandlingerne mellem Frankrig og Spanien 1558, og den Louis de Saint-Gelais, sieur de L., der 1562 blev fransk gesandt på Tridentinerkonciliet (Granvella: V, 199 ff., 202, 207; VI, 512). — 1573 havde den i texten nævnte L. været på en sendelse til Polen. (Kanc. Brevb. 1571—75, 306). Om Veit vom Berges plan se Smaaskrifter tilegnede Aage Friis, 69 f.

[4] Bibliothèque Nationale, Paris, Collection de Lorraine, nr. 29, fol. 27.